

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Teoretyczne podstawy testu czytania ze zrozumieniem

Author: Danuta Krzyżyk

Citation style: Krzyżyk Danuta. (2002). Teoretyczne podstawy testu czytania ze zrozumieniem. W: H. Synowiec (red.), "W kręgu zagadnień dydaktyki języka i literatury polskiej : księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Edwardowi Polańskiemu" (S. 192-196). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Danuta Krzyżyk

Katowice

Teoretyczne podstawy testu czytania ze zrozumieniem

Od 1990 roku w Polsce trwają prace nad reformą edukacji, nad takim przekształceniem systemu szkolnego nauczania, aby mógł on funkcjonować zgodnie z potrzebami współczesnego społeczeństwa, jak najlepiej przygotowując młodego człowieka do życia.

Autorzy reformy zwrócili szczególną uwagę na kształcenie i doskonalenie uczniowskich kompetencji w zakresie skutecznego porozumiewania się. Dostrzegli, że jest to umiejętność niezbędna, pozwalająca młodemu człowiekowi odnaleźć się w otaczającej go rzeczywistości i tę rzeczywistość kształtować. Wszak mówienie, posługiwanie się językiem to działanie, oddziaływanie na rzeczywistość; akty mowy to czyny, wywołane postawionymi zadaniami. Każdy użytkownik języka nie tylko przekazuje komunikaty, ale również otrzymuje informacje zwrotne od innych. We współczesnym świecie poszerza się bogactwo typów komunikatów. Młody człowiek powinien zatem posiadać umiejętność zarówno tworzenia, jak i umiejętność rozumienia wszelkich komunikatów, przybierających różne formy przekazu. Na wszystkich etapach nauczania konieczne okazuje się więc nieustanne uświadamianie uczniom, jak ważną oraz potrzebną umiejętnością jest sprawne i poprawne komunikowanie się z otoczeniem. Należy także konsekwentnie kształcić tę umiejętność

Jedną z podstawowych sprawności, w jaką szkoła wyposaża ucznia, powinna być umiejętność czytania, na którą składa się percepcja i rozumienie czytanego tekstu. Czytanie ze zrozumieniem stanowi jedno z podstawowych narzędzi samokształcenia, ciągłego rozwijania własnej osobowości, które pozwala człowiekowi poznawać świat nauki i kultury, otaczającą go rzeczywistość.

Czytanie ze zrozumieniem znacznie wykracza poza obszar jednego tylko przedmiotu – języka polskiego. Dotyczy to zarówno procesu nabywania tej umiejętności, jak i korzystania z niej. Dobra umiejętność czytania jest bowiem głównym narzędziem uczenia się i nauczania w obrębie wszystkich przedmiotów. Słowo drukowane pozostaje ciągle głównym źródłem informacji i żaden z nowoczesnych środków technicznych nie zdoła ani osłabić, ani zastąpić tego sposobu zdobywania wiedzy.

Trzeba zdawać sobie sprawę z faktu, że czytanie ze zrozumieniem jest złożonym procesem fizjologiczno-psychologiczno-intelektualnym, na który składają się elementy spostrzeżeniowe, pamięciowe, myślowe, wyobrażeniowe oraz emocjonalne. Jest to proces rozwojowy, wieloetapowy, trwający od najwcześniejszych lat dzieciństwa aż do wieku dojrzałego. Na każdym etapie dojrzałość do czytania zależna jest od umiejętności i wiedzy zdobytej na poprzednich etapach nauki. Uwarunkowana jest zasobem słownictwa czytającego oraz umiejętnością rozpoznawania przez niego i utożsamiania tych słów w kontekście; umiejętnością dostrzegania w tekście grup treściowych stanowiących jednostki myślowe; umiejętnością śledzenia rozwoju myśli w tekście z uwzględnieniem wtrąceń i stwierdzeń krytycznych, prowadzących do istotnych wniosków; zdolnością koncentracji uwagi w czasie czytania; pamięcią¹.

Rozumienie czytanego tekstu może przebiegać na różnych poziomach: percepcyjnym, semantycznym, receptywnym, krytycznym, twórczym².

Czytanie rozpoczyna się od postrzegania tekstu, od jego analizy i syntezy wzrokowo-słuchowej, wyodrębniania poszczególnych wyrazów i zdań, a więc od **poziomu percepcyjnego**. Przedłużeniem postrzegania jest rozumienie sensu treści czytanego tekstu. **Poziom semantyczny** wiąże się zatem z rozumieniem znaczeń odczytywanych wyrazów, zarówno ich sensu podstawowego, jak i kontekstowego. Obejmuje rozumienie i interpretowanie jednostek myślowych w układzie ciągle wzrastającym: poszczególnych wyrazów, zwrotów, zdań, wzajemnych stosunków pomiędzy wyrazami i grupami wyrazów wewnątrz zwrotu lub zdania, fragmentów tekstu, relacji między poszczególnymi fragmentami tekstu, wreszcie całego tekstu³. Warunkiem realizacji tego poziomu jest znajomość leksyki i norm gramatycznych języka.

Poziom receptywny oznacza świadome wykorzystywanie nabytej umiejętności czytania w sposób funkcjonalny. Czytamy wówczas po to, by zdo-

¹ J. Chylińska: *Szybkie czytanie*. Warszawa 1984, s. 19.

² E. Tymoczko-Tichoniuk: *Teoretyczne podstawy rozumienia czytanych treści*. W: *Teoretyczno-metodologiczne podstawy badań nad efektywnością kształcenia polonistycznego*. Red. M. Sinica. Zielona Góra 1993, s. 94.

³ E. Malmquist: *Nauka czytania w szkole podstawowej*. Warszawa 1982, s. 35.

być pewne informacje, wiadomości, by ustalić poszczególne fakty i poglądy. Jest to czytanie dla uczenia się.

Celem **czytania krytycznego** jest natomiast ocena wiarygodności informacji zawartych w tekście. Obejmuje ono „poszukiwanie ważnych materiałów, ocenę przedstawionych danych, odnalezienie źródeł, na jakie autor się powołuje, porównanie stopnia wiarygodności tych źródeł oraz syntezę spostrzeżeń i faktów uzyskanych w czasie czytania”⁴. Wymaga intensywnej działalności asocjacyjnej i przetwarzającej, opartej na doświadczeniach czytającego, uczuciowego zaangażowania i zainteresowania treścią tego, co się czyta, oraz organizacji materiału w taki sposób, aby mógł zostać on w sposób celowy wykorzystany. Krytyczna ocena przeczytanego tekstu powinna stanowić punkt wyjścia procesu twórczego oraz zastosowania zdobytych informacji w praktyce. **Czytanie twórcze (kreatywne)** należy uznać za najwyższą formę czytania. Wykracza ono bowiem poza percepcję i zrozumienie, wymaga często fantazji i asocjacji myśli, umiejętności porównań i syntez. Oznacza, że na podstawie przeczytanego tekstu „wysnujemy nowe idee, zaczerpniemy pomysły do nowej działalności, ujrzymy i odkryjemy nowe problemy, postawimy nowe pytania i dojdziemy do odkrycia nowych myśli i uczuć”⁵. Czytanie kreatywne może przyjąć postać **czytania dywergencyjnego** bądź **czytania konwergencyjnego**.

W konwergencyjnym czytaniu twórczym korzystamy z wiedzy i doświadczenia autora, łącząc je z naszymi wiadomościami, aby uzyskać istniejącą już odpowiedź na poruszane zagadnienie. W czytaniu dywergencyjnym idee autora są asumptem dla nowych koncepcji, nowej działalności. Ten typ czytania wymaga uwolnienia się od ograniczeń, jakie narzuca nam myślenie konwencjonalne i konwencjonalna wiedza, wyzbycia się przyzwyczajzeń intelektualnych⁶.

Zarówno konwergencyjne, jak i dywergencyjne czytanie twórcze przyczynia się do intelektualnego, emocjonalnego i społecznego rozwoju ucznia. Jest tym typem umiejętności, do którego wykształcenia powinna zmierzać nauka czytania ze zrozumieniem zarówno w edukacji szkolnej, jak i pozaszkolnej.

Nauka czytania przebiega etapami, dlatego też uczenie się rozumienia czytanych treści również odbywa się pewnymi fazami, które pozwalają na doskonalenie i pogłębianie tej sprawności. W literaturze przedmiotu mówi się o hierarchicznych stopniach umiejętności czytania. Ze względu na intencje, które towarzyszą czytaniu, oraz dokładność recepcji można wyodrębnić trzy

⁴ Ibidem, s. 189.

⁵ Ibidem, s. 19.

⁶ Ibidem, s. 185.

poziomy rozumienia czytanego tekstu: rozumienie selektywne, rozumienie dosłowne i rozumienie wszechstronne⁷.

Rozumienie selektywne oznacza, po pierwsze, różny stopień niezrozumienia czytanego tekstu, stopień który może wynikać z określonego poziomu wiedzy na dany temat, stosunku ucznia do tego, co czyta, poziomu koncentracji i zaangażowania, niezrozumienia słów. Po drugie, rozumienie selektywne może także oznaczać celowe, świadome pomijanie pewnych mniej ważnych partii tekstu, a skupianie się na fragmentach, które z różnych względów interesują osobę czytającą.

Rozumienie dosłowne oznacza natomiast umiejętność wydobywania bezpośredniego, podstawowego znaczenia słów, zdań, myśli w czytanych tekstach.

Rozumienie wszechstronne wydobywa z kolei z tekstu ukryte znaczenia. Wymaga od czytającego umiejętności wyciągania wniosków, czynienia porównań, rozważenia przyczyn i skutków, krytycznej oceny. Przy rozumieniu wszechstronnym czytający potrafi wychwycić i przeanalizować wszystkie wątki znaczeniowe w tekście, potrafi także wyjść poza ten tekst i umiejscowić go w szerszym kontekście. Jest to jednak możliwe jedynie wówczas, gdy czytelnik ma wiedzę bogatszą niż ta zawarta w tekście.

Omawiając czytanie ze zrozumieniem, nie można pominąć kwestii jakości rozumienia czytanego tekstu. Jakość rozumienia wiąże się z umiejętnością wychwycenia w czytanych tekstach poszczególnych informacji i wskazania na relacje, jakie między nimi zachodzą. W związku z tym można wyróżnić cztery stopnie jakości rozumienia czytanego tekstu. Pierwszy, słaby stopień rozumienia polega na wrywaniu z kontekstu kilku informacji, które nie są z sobą spójne i nie dają pełnego obrazu treści. Taki materiał nie może potem zostać przez czytelnika wykorzystany w sposób twórczy, nie pogłębi jego wiedzy i umiejętności. O średnim stopniu rozumienia mówimy natomiast wówczas, gdy czytający potrafi dostrzec i zapamiętać ogólny zarys treści tekstu. Dobry stopień rozumienia osiąga czytelnik, który potrafi odnaleźć w czytanych tekstach wszystkie ważne informacje oraz ich wzajemne powiązania. Pełne rozumienie tekstu ma natomiast miejsce wówczas, gdy osoba czytająca tekst postrzega w nim wszystkie, nawet najdrobniejsze informacje, ich wzajemne relacje, potrafi dokonać ich selekcji, a także hierarchicznie je uporządkować⁸.

Zarówno wskazane poziomy rozumienia czytanego tekstu, jak i stopnie jakości rozumienia zależne są od sytuacji, w której się czyta, od osobistych predyspozycji czytającego, od stopnia jego koncentracji i zainteresowania treścią, od wiedzy, doświadczeń i umiejętności, które już posiadał, jak rów-

⁷ E. Tymoczko-Tichoniuk: *Teoretyczne podstawy...*, s. 95.

⁸ J. Chylińska: *Szybkie czytanie...*, s. 18–19.

CZĘŚĆ I
niez od potrzeb i oczekiwań, jakie czytanie ma zaspokoić i spełnić. Efektywność czytania zależy więc od ogółu doświadczeń czytającego oraz od tego, w jaki sposób i w jakim celu zamierza on spożytkować czytanie.

Wartość czytania ze zrozumieniem, jego potrzebę rozwijania i doskonalenia dostrzegli autorzy reformy oświaty. Test czytania tekstu ze zrozumieniem ma stanowić część składową sprawdzianu po szóstej klasie szkoły podstawowej, sprawdzianu gimnazjalnego i egzaminu maturalnego w części zewnętrznej. W reformującej się szkole test czytania ze zrozumieniem ma jednak pełnić nie tylko funkcję diagnostyczną. Przede wszystkim w toku nauki szkolnej na wszystkich poziomach edukacji ma pełnić funkcję kształcącą (kształcić i doskonalić umiejętność rozumienia czytanych treści, wiązania wiedzy z różnych dziedzin, pożytkowania posiadanej wiedzy, reagowania na polecenia, precyzji i jednoznaczności wypowiedzi, wypowiedzi na temat) i funkcję poznawczą (między innymi ma dostarczać uczniowi wiedzy o człowieku i kulturze, o świecie).

Czytanie stanowi tylko jeden z aspektów komunikacji językowej. Jest to jednak umiejętność, która ma decydujące znaczenie dla intelektualnego i emocjonalnego rozwoju człowieka. Poziom czytania i rozumienia tekstu w poważnym stopniu decyduje o szkolnych i pozaszkolnych sukcesach ucznia, ma duży wpływ na jego dorosłe życie. Dlatego też czytanie ze zrozumieniem powinno być podstawową sprawnością, w jaką współczesna szkoła wyposaża ucznia.